

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΝ ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ (III)

*«Πρέπει, λοιπόν, να ασκήσουμε και τις γυναίκες και
στις δύο αυτές τέχνες –τη γυμναστική και τη μουσική–
και να τις γυμνάσουμε και για τὸν πόλεμο
και για να τις χρησιμοποιῶμε στις ἴδιες δουλειές».*

Πλάτων («Πολιτεία», 452a 4-5)

Τὸ Ε' βιβλίο τῆς «Πολιτείας» ἀφιερώνεται σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου στὸ «γυναικεῖον δράμα», μὴ φράση σχεδὸν ἀμεταγλώττιστη ἐξ αἰτίας τῆς πολυσημίας της: «Τάχα δὲ οὕτως ἂν ὀρθῶς ἔχοι, μετὰ ἀνδρεῖον δράμα παντελῶς διαπερανθέν τὸ γυναικεῖον αὐτὸ περαίνειν: ἴσως ὁμως νὰ εἶναι καὶ ὀρθότερον ἔτσι, μὴ πὸν πῆρε πλέον ὀλωσδιόλου τέλος τὸ ἀνδρικό δράμα, νὰ τελειώνουμε τώρα καὶ τὸ γυναικεῖον δράμα» (Πολ. 451c 1-3). Αὐτὸ σημαίνει πῶς, ἀφοῦ ἐρευνήθηκε ὡς ἐδῶ μὲ κάθε λεπτομέρεια τὸ ἀν-

δρεῖον δρᾶμα, οἱ δραστηριότητες τῶν ἀνδρῶν μέσα στην πολιτεία, εἶναι καιρὸς νὰ ἰδοῦμε καὶ νὰ ἐξετάσουμε ὡς τὸ τέλος τὸ ρόλο, τὴ δράση τῶν γυναικῶν, τὴ συμμετοχὴ τους ἢ ὄχι στὸ πολιτικὸ φαινόμενο.

Ἄφοῦ ἐξήτασε τὸ ζήτημα τῆς «κοινότητος», δη-
λα δὴ τῆς **κοινοκτημοσύνης** –ἀγαθῶν, τέκνων, γυ-
ναικῶν– καὶ ἀφοῦ ἐρεύνησε τίς φυσικὲς διαφορὲς
ἀνάμεσα στὸν ἄνδρα καὶ στὴ γυναῖκα, θὰ δείξει ὁ
Πλάτων στὴ συνέχεια ὅτι: «οὐδὲν ἄρα ἐστίν, ὦ φίλε,
ἐπιτήδευμα τῶν πόλιν διοικούντων γυναικὸς διότι
γυνή, οὐδ' ἄνδρὸς διότι ἀνήρ, ἀλλ' ὁμοίως διεσπαρ-
μέναι αἱ φύσεις ἐν ἀμφοῖν τοῖν ζώοις καὶ πάντων
μὲν μετέχει γυνὴ ἐπιτηδευμάτων κατὰ φύσιν, πά-
ντων δὲ ἀνήρ, **ἐπὶ πᾶσι δὲ ἀσθενέστερον γυνὴ
ἀνδρός**» (Πολ. 455d-c 1). Τὴν συμμετοχὴ τῶν γυ-
ναικῶν «εἰς τὰ τῆς πόλεως) κρίνει ὡς ὑψίστα ζωτι-
κή: «ἔστι δὲ τι πόλει ἄμεινον ἢ γυναῖκας τε καὶ
ἀνδρας ὡς ἀρίστους ἐγγίγνεσθαι; οὐκ ἔστιν» (Πολ.
456e 6-9).

Ἡ προνοητικὴ γραφίδα τοῦ Πλάτωνος δὲν ἐννο-
εῖ νὰ ἀφήσει, ἐπάνω σὲ ἓνα τόσο σοβαρὸ θέμα, ὅπως
εἶναι ἡ καθιέρωση τῶν αὐτῶν πολιτικῶν δικαιωμά-

των και για τον άνδρα και για τη γυναίκα, καμιά σκιά αμφιβολίας· γι' αυτό θα επαναλάβει στον «Τίμαιο» ότι: «πρέπει να έναρμονίζουμε τη φύση των γυναικών προς εκείνη των ανδρών, ώστε να γίνει **σχεδόν όμοια** με αυτήν και να αναθέσουμε σε όλες τις ίδιες με τους άνδρες ασχολίες και ως προς τον πόλεμον και ως προς τις άλλες περιπτώσεις της ζωής» (Τίμ. 18e 1-4).

Είναι αυτονόητο πώς ή συμμετοχή της γυναίκας στα κοινά προϋποθέτει καλλιέργεια των εμφύτων στοιχείων της και εκδίπλωση και εμφάνιση των ψυχικών και πνευματικών της ιδιοτήτων. Η αγωγή ανδρών και γυναικών είναι δυνατή και αναγκαία. Ακόμη και στη γυμναστική μπορεί να είναι ή αυτή: Δέν βρίσκει ούτε ανήθικο ούτε γελοίο την από **κοινοῦ άσκηση ανδρῶν και γυναικῶν** στις παλαιστρες και προτιμᾶ, ἀντί για τὸ χιτῶνα, οἱ γυμναζόμενες γυμνές γυναίκες να φέρουν καλύτερα τὸ πιὸ βέβαιο ἔνδυμα, τὸ ἔνδυμα τῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ οὔτε ἡ παρουσία γυναικῶν, πού εἶναι γεροντότερες και γυμνές στις παλαιστρες, πρέπει να προσβάλλει τὴν αἰσθητική μας ὄρεξη και να ὀδηγήσει σε ἀποστροφή, ἂν

σκεφθοῦμε μὲ πόση εὐχαρίστηση γυμνάζονται ἐκεῖ ἄνδρες γέροντες «καταζαρωμένοι καὶ μιὰ ἀηδία νὰ τοὺς βλέπει κανεὶς: ὄυσσοὶ καὶ μὴ ἡδεῖς τὴν ὄψιν ὁμῶς φιλογυμναστῶσιν»! (Πολ. 452a 9-b 1-3).

Τὴν «κοινωνίαν», τὸ ζευγάρι, τὸν γάμο ἀνδρῶν – γυναικῶν θὰ τὸν καθορίζουν οἱ ἄρχοντες, οἱ ἄρχες κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἀποφεύγονται οἱ αἰμομειξίες καὶ νὰ ὑπηρετεῖται ὁ εὐγονισμός: «Δεῖ μὲν (...) ἐκ τῶν ὠμολογημένων τοὺς ἀρίστους ταῖς ἀρίσταῖς συγγίγνεσθαι ὡς πλειστάκις, τοὺς δὲ φαυλοτάτους ταῖς φαυλοτάταις τοῦναντίον, καὶ τῶν μὲν τὰ ἔκγονα τρέφειν, τῶν δὲ μὴ (...) τὰ δὲ τῶν χειρόνων, καὶ ἐὰν τι τῶν ἐτέρων ἀνάπηρον γίγνηται, ἐν ἀπορρήτῳ τε καὶ ἀδήλῳ κατακρύψουσι ὡς πρέπει. Εἴπερ μέλει (...) καθαρὸν τὸ γένος τῶν φυλάκων ἔσεσθαι»! (Πολ. 459d 7-10 καὶ 460c 3-7).

Οἱ γάμοι αὐτοὶ οἱ κοινοὶ τελοῦνται ὑπὸ τὴν ἀγροπνὴ καὶ σοφὴ ἐποπτεία τῶν ἀγαθῶν ἀρχόντων καὶ πραγματοποιοῦνται ὕστερα ἀπὸ θυσίης καὶ προσευχῆς ποὺ κάνουν σὲ κάθε γάμο οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἱέρειες καὶ ὅλη μαζὶ ἡ πόλις. Ἡ θεία σπουδαιότητα εἶναι τέτοια, ὥστε θὰ σημειώσῃ ὁ Πλάτων πὼς ἂν

δὲν τηρηθεῖ αὐστηρὰ αὐτὴ ἢ διαδικασία, ὅποιο παιδί ἔλθει στὸν κόσμος, θὰ εἶναι «ὑπὸ σκότον μετὰ δεινῆς ἀκρατείας γεγονώς; λαθραῖος δῆλα δὴ καρπὸς τοῦ σκότους καὶ τῆς πλέον ἀσυγχώρητης ἀκολασίας (Πολ. 452a 3-b 1-2).

Ὁ Πλάτων γνωρίζει καλὰ πὼς οἱ ἰδέες του ἦταν **δυναμίτες** στὰ θεμέλια τοῦ τότε πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συστήματος καὶ ἄκρως ἀντίθετες πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴ ἠθικὴ τῶν χρόνων του. Μερικὲς θὰ φανοῦν γελοῖες «ὡς γε ἐν τῷ παρεστῶτι: καθὼς ἔχουν σήμερα τὰ πράγματα» καὶ ἄλλες ἀλλόκοτες καὶ σκληρὲς «ἀλλά, ἐπεὶ περ λέγειν ἠρξάμεθα, πορευτέον πρὸς τὸ τραχὺ τοῦ νόμου: ἀλλά, ἀφοῦ ἀρχίσαμε βέβαια νὰ ὁμιλοῦμε, ἅς ἀνεβοῦμε τὸ **τραχὺ καὶ ἐνάντιο δρόμο τοῦ νόμου**» (Πολ. 452be 4-5).

Οἱ ἰδέες τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ θέση του ἀπέναντι στὸ «γυναικεῖον δράμα» εἶναι πράγματι ἐπαναστατικές καὶ ἀλλάζουν ὅλο τὸ πολιτικὸ σκηνικόν. Διότι μὲ αὐτὲς ὁ Πλάτων:

(1) **Κατοχυρώνει** τὴν ἐλευθερίαν τῆς γυναίκας· (2) τῆς **δίνει** πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις, ὅπως τὴ συμμετοχὴ τῆς στὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου,

στά δικαστήρια, στή διοίκηση τῆς πόλεως· (3) **καταργεῖ** τὸν εἰς βάρος τῆς διαχωρισμοῦ ἄρρενος – θήλεος· (4) τῆς **ἀναγνωρίζει** κληρονομικά δικαιώματα· (5) **ρυθμίζει** τὰ τοῦ διαζυγίου ὑπέρ τῆς· (6) **ἀναβαθμίζει** τὸν κοινωνικό της ρόλο· (7) τὴν **ἐξασφαλίζει** ἐπαγγελματικά· (8) **κατοχυρώνει** τὴν παιδεία της καὶ (9) τὴν **ἀναγνωρίζει** ὡς ὄργανικό μέλος τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς.

Πόσον, τώρα, πρωτοποριακές εἶναι οἱ εἰσηγήσεις τοῦ Πλάτωνος καὶ πόσον ἐκπληκτικὴ γιὰ τοὺς καιρούς του ἡ ἀντίληψη ὅτι δίκαιη πολιτεία καὶ ἰσορροπία χωρὶς τὴν παρουσία τῆς γυναίκας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξει, θὰ γίνῃ καλλίτερα φανερό ἀπὸ μὰ σύγκρισή μετὶ τῶν ἀπόψεων, ποὺ τότε ἐπικρατοῦσαν.

Εἶναι γνωστὴ ἡ παραίνεση τοῦ **Περικλέους** στὸν Ἐπιτάφιό του (Θουκυδ. II 45) πρὸς τῆς συγγενεῖς τῶν νεκρῶν: «Κι ἂν ἀκόμη πρέπει νὰ πῶ κάτι καὶ γιὰ τῶν γυναικῶν τὴν ἀρετή... μεγάλη σας ἡ δόξα, τὸ ἴδιο καὶ σὲ ὅποια τ' ὄνομά της θ' ἀκουστεῖ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν ὅσο γίνεται πιὸ λίγο, εἴτε γιὰ καλὸ – εἴτε γιὰ κακό».

Ὁ **Εὐριπίδης** χλευάζει στὴν «Ἀνδρομάχη» του

(στ. 597-598) τὶς Σπαρτιάτισσες ποὺ «παρατᾶνε τὰ σπίτια τους καὶ μὲ ξέσκεπα πόδια» καὶ μὲ τὰ πέπλα ἀνεμίζοντας γυμνάζονται στὰ στάδια καὶ στὶς παλαῖστρες μαζί μὲ τ' ἀγόρια». Ὁ Ἰσχύμαχος στὸν «Οἰκονομικὸ» τοῦ Ξενοφῶντος (7-10, κεφ.) ἐξηγεῖ στὴ γυναῖκα του, ποὺ ἦταν – δὲν ἦταν 15 χρονῶν: «Κατάλαβες τώρα γιατί σὲ παντρεύτηκα καὶ γιατί οἱ γονεῖς σου σ' ἔδωσαν σὲ μένα; Ὅτι θὰ μποροῦσα νὰ εὔρισκα χωρὶς δυσκολία ἓνα ἄλλο πρόσωπο νὰ μοιράζομαι μαζί της τὸ κρεβάτι μου, τὸ βλέπεις καθαρὰ, εἶμαι σίγουρος. Σὲ διάλεξα σκεπτόμενος ἐγὼ γιὰ τὸν ἑαυτό μου καὶ οἱ γονεῖς σου γιὰ σένα ποιὸν θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε σύντροφο τοῦ σπιτιοῦ...» Μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπίτι εἶναι κλεισμένη ἡ γυναῖκα καὶ ἔχει ὡς ἔργο:

1) Νὰ ἐπιθεωρεῖ τοὺς δούλους· 2) νὰ ἀνατρέφει τὰ παιδιά· 3) νὰ ζυμώνει, νὰ μαγειρεύει ἢ νὰ ἐπιβλέπει σ' αὐτὲς τὶς ἐργασίες καὶ 4) νὰ γνέθει, νὰ ὑφαίνει, νὰ διαχειρίζεται καὶ νὰ βελτιώνει ὅσα τῆς ἔξασφαλίζει ὁ ἄνδρας. Στὸ σπίτι μένει στὸ γυναικωνίτη μὲ θύρες ποὺ τὴ νύχτα κλείνουν ἀπ' ἔξω. Ὅταν ἔβγαινε ἀπὸ τὸ σπίτι, ἐπειδὴ τὴν ἀνάγκαζαν οἱ περιστάσεις, συνοδευόταν πάντοτε ἀπὸ μία δούλη ἀκό-

μη καὶ στίς γιορτές, ὅπως τὰ «Θεσμοφόρια», τίς ἀφιερωμένες στίς παντρεμένες γυναῖκες.

Στὸ **Λυσία** διαβάζουμε (Ἐπιτομή Ἐρατοσθένους φόνου ἀπολογία, 7-8 καὶ 20): «Τὸν πρῶτο καιρὸ ἡ γυναῖκα μου ἦταν πρότυπο συζύγου, νοικοκυρά, ἱκανὴ καὶ οἰκονόμα... Μὰ ἔχασα τὴν μητέρα μου... Στὴν κηδεῖα τὴν εἶδε ὁ Ἐρατοσθένης· ὕστερα παρακολούθησε τὴν ὑπηρέτρια, ὅταν πήγαινε στὴν ἀγορά, ἦρθε ἔτσι σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ γυναῖκα μου καὶ τὸ σπῆτι μου κατεστράφη».

Ὁ **Ἀριστοτέλης** (Πολιτικά VI 15 1299c) ἀναφέρει πὼς ὁ **Σόλων** ὄρισε εἰδικὸ ἄρχοντα, τὸ **Γυναικονόμο** γιὰ νὰ ἐπιβλέπει τὴ συμπεριφορὰ τῶν γυναικῶν. Ὁ **Δημοσθένης** (κατὰ Ψευδο – Νεαίρας 122) γράφει: «Ἔχομε τίς ἑταῖρες γιὰ τὴν ἡδονὴ τοῦ πνεύματος, τίς παλλακίδες γιὰ τὴν εὐχαρίστηση τῶν αἰσθήσεων καὶ τὴ σύζυγο γιὰ νὰ μᾶς χαρίζει παιδιὰ». Ἡ παιδοκτονία, ἄλλωστε, ἦταν μιὰ πράξη χωρὶς σημασία· τὰ μὴ ρωμαλέα βρέφη τὰ ἔδιναν στοὺς ἀποθέτες γιὰ τὰ περαιτέρω (**Πλουτάρχου** Λυκοῦργος). Στίς κηδεῖες μόνον σὲ ὀρισμένες, στενὲς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ, ἐπέτρεπαν τὴν παρακολούθηση. Ἀποστολὴ τους: νὰ θρηνοῦν!